

Ännu ett grundlöst angrepp på friskolorna

LO hävdar i en nyligen utgiven rapport "Skolindustrin" att vinstsyftande skolor leder till "enfald" och att vinstsyftet skulle gå ut över kvaliteten. I rapporten målas ett scenario upp där den svenska friskolereformen och de vinstdrivande skolföretagen lett till en osund marknadskoncentration, sjunkande resultat och högre kostnader. Rapporten är tendentiöst skriven och ovanstående slutsatser beläggs inte.

I rapporten pekas en tillväxt för de icke-vinstdrivande skolorna ut som vägen framåt för att värna mångfald och valfrihet och motverka segregation. Mot detta resonemang kan emellertid mycket betydande invändningar göras.

I denna PM redovisas varför de övergripande slutsatserna i LOs rapport är felaktiga, och varför de ideellt drivna skolorna inte är det medel som leder till mångfald, valfrihet och minskad segregation inom den svenska skolan. Denna PM avslutas med att kortfattat summera de effekter på mångfald, valfrihet, och konkurrens som en vinstreglering enligt Ilmar Reepalu skulle få, enligt Svenskt Näringslivs bedömning.

I LO-rapporten påstås att friskolereformen lett till skadlig marknadskoncentration

I LO:s rapport redovisas en kartläggning från Skolverket, där det anges att cirka 25 % av alla elever i fristående grundskolor och mer än 50 % av eleverna i fristående gymnasier går i skolor som tillhör någon av de tio största friskolekoncernerna (sid 11 i rapporten). I rapporten redovisas också statistik som visar att de fem största koncernernas elevantal ökat kraftigt från 2007 till 2016, från 40 000 elever till 106 000 elever (s 12). Även om det inte redovisas siffror på hur andelen elever som går i de fem, eller tio, största friskolekoncernerna utvecklats över tiden finns anledningen att anta att andelen successivt ökat. Men den avgörande frågan är om denna utveckling är bra eller dålig.

Det är uppenbart att rapporten anser att detta är en dålig utveckling. Den övergripande slutsatsen i hela rapporten är att koncentrationen av de fristående aktörerna leder till en likriktning inom skolan, och att valfriheten och mångfalden är hotad.

Men denna slutsats är ytlig och direkt felaktig.

För det första är andelen friskoleelever i grundskolan cirka 15 procent och i gymnasieskolan cirka 26 procent. Det betyder att andelen elever som går i kommunala skolor är 85 respektive 74 procent. Och elevernas möjliga val är ofta begränsat till den egna kommunens geografiska område, särskilt i grundskolan. Det betyder att om det är någon aktör som är dominerande så är det kommunen.

En konsekvens av dominans kan vara – såsom påpekas i rapporten – en likriktning av skolutbudet. Inom den kommunala sektorn finns också ofta en likriktning – få kommuner har utarbetade profilskolor.

För det andra är inte stora skolföretag synonymt med likriktning. Just Academedia – som är den största friskolekoncernen - är ett bra exempel på detta. De låter en mängd olika skolor ha kvar sin egna profil men samordnar sådant som är effektivt att samordna, t ex kompetensutveckling, administration etc.

För det tredje kan framgångsrika koncept, som möjligen kan uppfattas som likriktning, vara bra för skolans utveckling. Två av de andra större friskolekoncernerna har utarbetade innovativa koncept, som har visat sig mycket framgångsrika och lett till att de kunnat expandera successivt. Det gäller Internationella Engelska Skolan (IES) och Kunskapsskolan. IES´ koncept bygger bl a på ordning och reda, höga förväntningar och att en betydande del av undervisningen sker på engelska.

Kunskapsskolan har ett koncept som bygger på att en stor del av lektionsmaterialet tas fram centralt, att en stor andel av lärarnas tid används till möte med eleven och att varje elev har en individuellt bestämd utvecklingsplan med tydliga utbildningsmål. Såväl IES som Kunskapsskolan har mycket goda studieresultat. Bara IES har mer än 100 000 barn i kö. Att dessa framgångsrika koncept lockar till sig fler elever kan omöjligt vara ett problem för svensk skola. De tre stora skolföretagen Academedia, IES och Kunskapsskolan har också fått mycket goda omdömen av Skolinspektionen för sin kvalitetsstyrning.

För det fjärde så utgör den av LO förespråkade vinstregleringen ett mycket stort hot mot valfrihet och mångfald. Om Ilmar Reepalus förslag till vinstförbud skulle genomföras skulle det innebära stopp för nyetablering och att de allra flesta friskolorna läggs ner. Särskilt de mindre och medelstora skolföretagen skulle drabbas enligt konsultföretaget PwCs analys. Därmed skulle valfriheten vara ett minne blott för de allra flesta, och den mångfald som LO-rapporten säger sig värna om skulle upphöra. Den väg som rapporten anvisar för mångfald, nämligen vinstreglering, är alltså fullständigt kontraproduktivt.

I LO-rapporten påstås att friskolereformen lett till sämre resultat i skolan och högre kostnader

I LO-rapporten påstås att friskolereformen lett till sämre resultat i skolan och högre kostnader. Någon saklig grund för detta påstående har dock inte presenterats.

I en nyligen genomförd vetenskaplig undersökning av friskolor i grundskolan framgår att elever i friskolor ger bättre omdömen om sina skolor än elever i kommunala skolor. Det gäller till exempel sådant som studiero, utmaningar och stimulans. I samma undersökning framgår också att kunskapsresultaten, om något, är högre i friskolorna. Friskolorna uppnår – oavsett ägarform - högre meritvärden, högre resultat på de nationella proven i svenska och engelska samt har en högre andel gymnasiebehöriga. I undersökningen är hänsyn tagen till elevernas bakgrund och andra relevanta faktorer.

De fristående skolornas övertag gentemot kommunala skolor i undersökningen gäller oavsett friskolornas ägarform. Aktiebolagen presterar dock bättre än kommunala skolor och fristående skolor med andra ägare när det gäller andelen elever godkända betyg i alla ämnen.

En tidigare undersökning har också visat att ju mer konkurrens från friskolor i grundskolan desto bättre resultat för eleverna – även i kommunala skolor. En högre friskoleandel i kommunens grundskolor medför också en positiv påverkan på elevernas gymnasiebetyg och på det så kallade TIMMS-provet, liksom en högre sannolikhet för dem att börja på högskolan, och genomgå en längre utbildning. De positiva effekterna beror inte på betygsinflation, bl a eftersom flera av utfallsvariablerna inte mäter skolbetyg. De positiva effekterna på resultaten har enligt undersökningen inte uppnåtts till priset av högre kostnader.

Friskolorna får samma ersättning för samma prestation som de kommunala skolorna. Därför är det bra för skattebetalarna med konkurrens mellan kommunala skolor och fristående skolor, inklusive de vinstsyftande, eftersom det leder till mer kvalitet för samma resursinsats.

I LO-rapporten pekas de icke-vinstdrivande skolorna ut som vägen framåt för mångfald, valfrihet och minskad segregation

Andelen elever i icke-vinstdrivande skolor är cirka 5 % i grundskolan och 4 % i gymnasiet. Trots att reglerna skulle ha gjort det möjligt för dem att expandera, på samma sätt som vinstdrivande skolor gjort, har detta inte skett. Detta beror sannolikt på att många inte har motiv att expandera medan andra inte har de ekonomiska resurserna att göra det. Av naturliga skäl kan de inte heller attrahera kapital som förväntar sig avkastning på den risk det innebär att starta och driva skola.

Regeringen avser att undanta den ideella sektorn från vinstregleringen. Även om detta skulle vara juridiskt möjligt – vilket är osannolikt – kommer inte sektorn vare sig att ha drivkrafter eller ekonomiska möjligheter att expandera. Att regeringen vill undanta den ideella sektorn från vinstregleringen visar för övrigt att man inser de allvarliga negativa effekter som en vinstreglering skulle få för privat drivna skolor.

När det gäller skelsegregationen visar ny statistik att den är större i icke-vinstdrivande skolor än i vinstdrivande friskolor. 72 % av eleverna i icke-vinstdrivande friskolor i grundskolan har en bakgrund där minst en förälder har eftergymnasial utbildning, medan samma siffra för elever i vinstsyftande friskolor är 68 %.

En rapport från IFAU (2016) fann att friskolor oftare etableras i områden där föräldrarna har utrikes bakgrund respektive hög utbildningsnivå. När man tittade på de ekonomiska förutsättningarna för friskoleetableringar så visade det sig att icke-vinstdrivande friskolor verkar styras till skolområden där de förväntade intäkterna är högre och lokalkostnaderna lägre, medan rapporten inte fann något stöd för att samma mönster finns för vinstdrivande friskolor. Det är alltså icke-vinstdrivande friskolor som framförallt tycks välja ekonomiskt gynnsamma lägen för sina etableringar.

I LO-rapporten hänvisas till andra europeiska länder som har en högre andel ideella friskolor än Sverige. Dessa länder har dock i allmänhet en lång tradition av icke-vinstdrivande skolor, ofta grundade av religiösa samfund. Dessutom har dessa skolor rätt att ta ut mycket betydande elevavgifter, vilket leder till en stark segregation.

De icke-vinstdrivande skolorna i Sverige kommer därför inte att kunna öka sitt bidrag till mångfald och valfrihet. De bidrar inte heller till en minskad segregation, snarare tvärtom. Och detta trots att avgifter inte får tas ut.

Det finns ett värde i att elever med olika bakgrund möts i skolan. Därför är det viktigt att motverka segregation. Flera åtgärder måste till för att minska segregationen, t ex införandet av aktivt skolval, stärkt och tydlig kvalitetsredovisning på skolenhetsnivå, särskilda informationsinsatser i socialt utsatta områden, tydlig differentiering av ersättningen till skolan utifrån elevernas socioekonomiska bakgrund m m.

Slutord

LO-rapporten säger sig värna om mångfalden i den svenska skolan. Om Ilmar Reepalus förslag till vinstförbud skulle genomföras skulle det innebära stopp för nyetablering och att de allra flesta friskolorna läggs ner. Särskilt de mindre och medelstora skolföretagen skulle drabbas enligt konsultföretaget PwCs analys. Därmed skulle valfriheten vara ett minne blott för de allra flesta, och den mångfald som rapporten säger sig värna om skulle upphöra. LO-rapportens recept om vinstreglering för mångfald är alltså fullständigt kontraproduktivt.

Den svenska skolans problem i form av ett betydande kunskapsras beror inte på de vinstdrivande friskolorna. Rapportens recept, att genom vinstreglering försöka tvinga bort väl fungerande skolföretag, med mer än 100 000 barn i kö, är obegripligt. På vilket sätt skulle detta höja svenska skolans resultat?

Författare: Anders Morin och Robert Thorburn